

## TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN KURULUŞ YILLARINDA TRABZON RUS KONSOLOSLUĞU\*

*Mesut ÇAPA\*\**

### ÖZ

TBMM'nin açılmasından hemen sonra Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler kurulmaya çalışıldı. 1920 yılı sonlarına doğru her iki ülkede konsolosluklar ve elçilikler açılmaya başlandı. Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Büyükelçiliğine atanması ve Moskova Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Sovyetler de Ankara'ya elçilik heyeti gönderdiler. Türk-Sovyet dostluk ilişkileri çerçevesinde Trabzon'da da Sovyet Konsolosluğu açıldı. 1920–1925 tarihleri arasında Ali Oruc Bağirov ve Aron Samoiloviç Sovyetlerin Trabzon konsolosları olarak görev yaptılar. Bu makalede, Sovyet Konsolosluğunun Trabzon'da resmi makamlar ve halkla münasebetleri ele alınmaktadır. Ayrıca Konsolosluk faaliyetlerinin Ankara'daki yansımalarına da yer verilmektedir.

**Anahtar Sözcükler:** Trabzon Rus Konsolosluğu, Ali Oruc Bağirof, Aron Samoiloviç

### ABSTRACT

The National Assembly of 1920 aimed to establish good relations with the Soviets soon after its opening. Towards the end of 1920 both in Turkey and in Soviet Russia consulates and embassies were opened. After Ali Fuat Cebesoy's appointment as Moscow ambassador and Moscow agreement, the Soviets also sent their envoy to Ankara. In connection with Turkish-Soviet peace agreement a consulate was also opened in Trabzon. Between 1920-1925 Ali Oruc Bağirov and Aron

---

\* Bu makale, Saint Petersburg State University, the Faculty of Asian and African Studies tarafından 10-12 Nisan 2007 tarihleri arasında düzenlenen "The XXIV. International Conference on History and Historiography of Asia and Africa" sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

\*\* Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi, TRABZON.

Samoiloviç were appointed as the Soviet consuls of Trabzon. In this article we try to investigate the relations of Trabzon Soviet consulate with the people of Trabzon and official positions. In addition to that we will also deal with the echoes of the activities of Trabzon consulate in Ankara.

**Keywords:** Trabzon Soviet Consulate, Ali Oruç Bağirof, Aron Samoiloviç

## Giriş

Rusya, Ekim 1917 ihtilalinden sonra Bolşeviklerin iktidara geçmesi üzerine 3 Mart 1918’de imzaladığı Brest-Litovsk Anlaşması ile I. Dünya Savaşı’ndan çekilmişti. Rusya’daki bu değişiklikler Türk-Rus ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur.

1917 yılında (27 Şubat - 11 Mart 1917, Ekim 1917) Rusya’da ortaya çıkan Bolşevik İhtilallerinden sonra, Türk-Rus askeri yetkilileri arasında 18 Aralık 1917’de Erzincan Mütarekesi imzalandı. Buna göre, Ruslar işgal ettikleri Trabzon (18 Nisan 1916-24 Şubat 1918) ve Doğu Anadolu’dan çekildiler. Trabzon’da önemli miktarda mühimmat ve cephane bıraktılar.

Rusya’da Bolşeviklerle Çar taraftarları arasında mücadeleler sürerken, General Denikin’in müessesili General Parsuniç, terkedilmiş olan askeri mühimmat almak üzere 4 Aralık 1919 günü bir Rus nakliye gemisiyle Batum’dan Trabzon limanına geldi. General Parsuniç ertesi gün Trabzon Mevki Komutanı ile yaptığı görüşmede, şimdiye kadar birbirleriyle savaşan Türk ve Rusların bundan böyle aralarında esaslı bir dostluk bağı kurmaları gerektiğini söyledi. Ona göre, Rusların birbirlerini imha etmek tehlikesine rağmen Bolşeviklerle anlaşmak güç ve hatta imkânsız. Bu sebeple Türk-Ermeni ilişkilerine de değinen Parsuniç, “Bolşevik harbinin sonunda nankör Ermenilere ceza vermek hususunun Ruslar için bir görev olduğunu” söyleyerek bu konuda Türk tarafını desteklediğini göstermek istemişti. Bu ziyaretin, Çarlık taraftarlarınca Trabzon limanına yapılan son ziyaret olduğu anlaşılmaktadır. 1920 yılına gelindiğinde Bolşevik Ruslar, Kafkaslarda duruma hakim olmuşlar ve bu tarihten itibaren Trabzon’da artık Bolşeviklerin temsilcileriyle görüşülmüştür.

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında karşılıklı dostluğa dayalı ilişkiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açtığı günlerde başlatıldı. Mustafa Kemal’in önerisiyle Nisan 1920’de Rusya’ya gönderilen mektupta, iki devlet arasında diplomatik ve konsolosluk ilişkilerinin kurulması teklif edildi.<sup>2</sup> Kısa bir süre sonra, TBMM Hükümeti’nin kararıyla Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey bu ilişkileri kurmakla görevlendirildi. 11 Mayıs 1920’de,

<sup>1</sup> ATASE Arşivi, Kl.89, Ds. 142-327, Bl. 72-1,3,6

<sup>2</sup> S.İ. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları*, (Çev. Hasan Âli Ediz), Ankara 1985, s.5-6. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, İstanbul 1988, s.638

Bekir Sami (Kunduh) Bey'le birlikte Ankara'dan ayrılan Yusuf Kemal Bey, 19 Temmuz 1920'de Trabzon üzerinden Moskova'ya vard. Türk-Sovyet yetkilileri arasında 24 Ağustos 1920'de yapılan anlaşmayla her iki ülkede karşılıklı konsolosluklar açılması kararlaştırıldı.<sup>3</sup> Konsolosluk anlaşmasının imzalanmasından hemen sonra, Sovyet Rusya Hükümeti Ankara'ya Eliava'yı elçi tayin etmiş ise de o, hastalığı nedeniyle görevine gidememiştir. Sovyet Rusya Harici İşler Komiseri Çiçerin, onun yerine önce Upmal Angarski başkanlığında bir heyet göndermiştir. Upmal Angarski, 31 Ağustos 1920'de Erzurum'a gelmiş ve Kazım Karabekir Paşa ile görüşmüştür. Daha sonra ise Eliava'nın yerine Olağanüstü elçi olarak Yoldaş Midivani (Budu Midivani) atanmıştır. 28 Aralık 1920'de Kars'a gelen Midivani Heyeti buradan Ankara'ya gitmiştir.<sup>4</sup>

TBMM Hükümeti, 21 Kasım 1920'de Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'yı Moskova Büyükelçiliğine atadı. 1920 yılı Aralık ayı başında Moskova'ya gitmek üzere Ankara'dan ayrılan Cebesoy, 16 Aralık 1920'de Kars'a ulaştı. Burada, Ankara'ya gitmekte olan Sovyet elçisi Midivani ile görüştü. Ardından görevlendirilen Yusuf Kemal Bey başkanlığındaki Türk murahhas heyeti de, Ocak 1921'de Kars'ta Ali Fuat Paşa ile buluştu. Türk elçilik heyeti, 19 Şubat 1921'de Moskova'da merasimle karşılandı.<sup>5</sup> Moskova'daki Türk heyetin Sovyet yetkililerle yaptığı görüşmeler sonunda TBMM Hükümeti ile Sovyetler Birliği arasında 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Türk-Rus ilişkilerinde, karşılıklı dostluğa dayanan yeni bir dönemin başladığı teyit ediliyordu.

Moskova Antlaşmasının imzalanmasından hemen sonra Sovyet Hükümeti, 29 Mart 1921 tarihinde Yoldaş Natsarenus'u Ankara'ya elçi olarak tayin etti. Sefaret heyetinin, ikinci kâtip Norman başkanlığındaki 38 kişilik ilk kafesi 26 Mayıs 1921'de Trabzon'a geldi. 5 Haziranda, 18 kişilik maiyetiyle birlikte Trabzon'a gelen Natsarenus, ertesi gün Ankara'ya gitmek üzere Akdeniz vapuruyla hareket etti. Bir Bolşevik harp gemisi muhafız sıfatıyla Akdeniz'e refakat eylemişti.<sup>6</sup> İnebolu yerine Samsun yolunu tercih

<sup>3</sup> Yusuf Kemal Tengirşek, *Vatan Hizmetinde*, Ankara 1981, 141, 143-145, 171-173

<sup>4</sup> "1920 yılı Ekim ayının başında bir Sovyet Diplomatik Heyeti Ankara'ya geldi. RSFSC Büyükelçisi Eliava hastalığı nedeniyle Ankara'ya gitmedi. İlk zamanlarda onun görevini Büyükelçilik Birinci Sekreteri Upmal yaptı. 1920 yıl sonunda büyükelçilik görevini yürütecek olan RSFSC Olağanüstü Elçisi Mdivani Ankara'ya geldi. 29 Mart 1921'de Natsarenus büyükelçi olarak atandı. 1921 yıl sonunda ise S.I. Aralov, yeni Türkiye Büyükelçisi oldu.", Şemsutdinov, A.-Y.A.Bagirov, *Bir Karagün Dostluğu Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri*, (Çeviren: A. Hasanoğlu), İstanbul 1979, s.35. Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.290, dipnot:73, s.301, dipnot:93. Karabekir, *a.g.e.*, s.830

<sup>5</sup> Şemsutdinov, A.-Y.A.Bagirov, *a.g.e.* s. 39. Ayfer Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, Ankara 1993, s.181, 193-195, 201

<sup>6</sup> Aralov, *a.g.e.*, s.24. *İstikbal*, 27 Mayıs 1921, 314; 7 Haziran 1921, 323

eden Natsarenus'un maiyetiyle birlikte 11 Haziranda Amasya'dan Ankara'ya doğru yola çıktığı anlaşılmaktadır.<sup>7</sup>

### **Trabzon Rus Konsolosluğu ve İstihbarat Şubesi**

İran ticaret yolu üzerinde önemli bir liman şehri olan Trabzon'da, 19. yüzyıldan itibaren çok sayıda yabancı konsolosluklar açılmış ise de, bunların çoğu Türk Kurtuluş Savaşı dönemine ulaşmadan kapanmıştı. Kafkaslardan Anadolu'ya açılan bir yol üzerinde bulunan Trabzon, TBMM Hükümeti'nin Sovyet Rusya ile dostluk münasebetlerini başlatmasıyla yeniden önem kazandı. Rusya ile Anadolu arasındaki ulaşım çoğu kez Trabzon üzerinden gerçekleşti. Trabzon aynı zamanda Kafkaslardan gelen göçmenlerin de ilk uğrak yeri olmuştu. Bu sebeple Rus Konsolosluğu bu dönemde daha da önem kazandı.

Bolşeviklerin, 24 Ağustos 1920'de imzalanan anlaşmaya göre Trabzon'da ilk Rus Konsolosluğunu, 1920 yılı sonlarında açtıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Tarakçıoğlu anılarında, Eylül 1920'de Trabzon'da Tatar asıllı bir Rus Konsolosun varlığından bahsetmekte ise de,<sup>8</sup> bunun anlaşmadan sonra görevlendirilmiş fahri bir temsilci olması muhtemeldir.

Sovyetlerin ilk Trabzon Konsolosluğuna 1920 yılı sonlarında Ali Oruc Bagirov atandı.

Trabzon basını, "Rus sefreti maiyet zabitanından Oruç Ali Bagirov Bey'in Rus Sovyet Hükümetinin Trabzon Konsolos vekâletine tayin edildiği"ni bildirdi. Dâhiliye Vekâleti, Hariciye Vekâletinden aldığı bu atama haberini Trabzon Vilayetine bildirmişti. Ali Oruc Bagirov 1921 yılının Ocak ayının ilk günlerinde Trabzon'a geldi.<sup>9</sup> O, dört ay kadar önce de Sovyet Rusya Hükümetinin Türkiye'ye ilk defa gönderdiği Upmal Angarski başkanlığındaki heyette ateşemiliter olarak görev almıştı.<sup>10</sup>

1920-1925 tarihleri arasında Trabzon'da Ali Oruc Bagirov ve Aron Samoiloviç Trabzon'un konsolosluk görevlerinde bulundular. 1926 yılında Trabzon'un yerine bir başkasının atandığı anlaşılmaktadır.

Temmuz 1921'de, Ali Oruç Bagirov'un hastalığından dolayı Rusya'ya gideceği ve yerine Aron Samoiloviç Trabzon'un tayin edildiği Sefaretten Hariciye Vekâletine bildirildi. Trabzon'un, Rusya ile şehbenderlik mukavelesinin düzenlenmesine kadar, geçici olarak görevlendirilmesi uygun görülmüştü. Trabzon basınında da Bagirov'un, "Dışişleri komiserliğine katılmak

<sup>7</sup> Saime Yüceer, *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Bursa 1997, s.235

<sup>8</sup> "Bakü Kongresine delege gönderme işlerini Trabzon Sağlık Müdürü Sadrettin Bey idare ederdi. Trabzon Rus konsolosu bir tatar idi. Sadrettin Beyin makam odasında oturur; gidecek olan delegeye çoluk çocuğunun nafakası olsun için altınla dolu küçük bir kese verirdi.", Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon 1986, s.62

<sup>9</sup> *İstikbal*, 23 Aralık 1920, 200; 11 Ocak 1921, 205

<sup>10</sup> Aslan, a.g.e., s.324

üzere Moskova'ya hareket edeceği" ve yerine Trabzon'un atandığı haberine yer verildi.<sup>11</sup> Dört yıl kadar Trabzon'da konsolosluk görevinde bulunan Trabzon, 5 Kasım 1924'te iki ay izinli olarak Trabzon'dan ayrılarak Moskova'ya gitmiş ve 3 Şubat 1925'te dönmüştü. Bu sırada konsolosluk vekâletini başkâtip Frankini Yoldaş yürütmüştü.<sup>12</sup>

Trabzon Rus Konsolosluğu bir telsiz istasyonu ile istihbarat teşkilatına sahipti. Başlangıçta Dışişleri Halk Komiserliği'ne bağlı olarak Trabzon'da açılmış olan Türkiye İstihbarat Şubesi (Türkiye'de Sovyet Rusya İnfomasyon Bürosu), Haziran 1921'den itibaren bu komiserlikten ayrılarak Trabzon Konsolosluğuna bağlanmıştır. Bu değişiklikte birlikte müdürlüğe Jabrodini getirilmiş, İstahov ile memurların çoğu Moskova'ya gitmişlerdir.<sup>13</sup>

Trabzon İstihbarat Şubesinin Moskova için önemli bir haber kaynağı olduğu şüphesizdir. Moskova Büyükelçiliğinde bulunmuş olan Ali Fuat Cebesoy'a göre, Sovyetler Türkiye ve Türk Kurtuluş Savaşı hakkında iki kaynaktan bilgi alıyorlardı. Bunlardan biri Ankara'daki Rus Büyükelçiliğinden ulaşan haberler; diğeri ise, Yunan genel karargâhından askeri hareketi takip etmekte olan İsviçreli savaş muhabirlerinin kendi gazetelerine gönderdikleri haberlerdi.<sup>14</sup>

Rus İstihbarat Şubesi özellikle yerel basında çok yakından takip etmekteydi. Rusya'ya ilgilendiren bazı yazılar tekzip ediyorlardı. 1921 yıl Martında, özellikle "Tiflis'in düşmesi"yle ilgili haberler daha fazla dikkatleri çekiyordu. İstikbal gazetesinde yer alan bir yazıda, "Tiflis'in işgali zamanında Ermeniler tarafından Müslümanlara karşı katli ve garet (öldürme ve yağma) icra edilmiş olduğu"ndan bahsedilmekteydi. Türkiye Rus İstihbarat Müdürü Astahov, İstikbal gazetesine bir tekzip yazısı göndererek, bu gibi müessif olaylarda sorumluluğun mahalli hükümetlere ait olduğunu bildirdi.<sup>15</sup>

Haziran 1921'de Rus Şurular Konsolosu Oruc Ali ve İstihbarat Şubesi Müdürü Jabrodni, Fransız ajanslarından iktibas edilen Rusya ile ilgili bir haber dolayısıyla İstikbal gazetesine müdürlüğüne bir tekzip gönderdiler. Bu açıklamanın, "Türk-Sovyet dostluğunun takviyesi emrindeki samimiyeti takdir edilerek neşredilmesi" rica ediliyordu. Konsolos ve İstihbarat Müdürünün ortak imzalarıyla benzer tekzipler yerel basında daha sonraki günlerde de yer aldı.<sup>16</sup>

Rus İstihbarat Şubesinin telgrafla aldığı Bolşeviklik propagandası

<sup>11</sup> Dâhiliye Vekili Refet Beyin Trabzon Vilayetine 17.7.1921 tarihli yazısı. Mesut ÇAPA Arşivi (MEÇA). İstikbal, 31 Temmuz 1921, 367

<sup>12</sup> İstikbal, 26 Ekim 1924, 1318; 6 Kasım 1924, 1328; 14 Ocak 1925, 1380; 4 Şubat 1925, 1396

<sup>13</sup> İstikbal, 16 Haziran 1921, 329

<sup>14</sup> Ali Fuat Cebesoy, *Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*, İstanbul 1957, s.13-14

<sup>15</sup> İstikbal, 29 Mart 1921, 262

<sup>16</sup> İstikbal, 26 Haziran 1921, 337; 25 Temmuz 1921, 362; 28 Temmuz 1921, 365

amaçlı telgraflar yayınlanması Trabzon'da tepkiyle karşılanmaktaydı.

### **Bolşeviklik Faaliyetleri**

Ankara'da TBMM'nin açıldığı günlerde Trabzon'da Bolşevikliğe karşı bir tepki olmadığı, hatta Anadolu'nun işgali karşısında bir kurtuluş yolu olarak görüldüğü de söylenebilir. Rus Konsolosluğunun bulunmadığı, 1 Mayıs 1920 tarihinde yapılan gösterilerdeki halk desteğini daha ziyade bu açıdan değerlendirmek gerekir. Nitekim 16 Mayıs 1920'de Erzurum'dan Ankara'ya gönderilen bir yazıda, "Trabzon halkı memleketlerine huzur ve sükûn getirecek ve ecnebi istilasını menedecek her şekli kabule mühayyâ olup, halk bu arzularını Bolşeviklerle teşrik-i mesaide ümid etmektedir. 1 Mayıs 336 (1920)'da Trabzon'da yapılan amele nümayişine halkın da bir kısmı iştirak etmiş ve her tarafta "yaşamın Bolşeviklik" diye bağırılmıştır. Bu tezahürat halkın ekseriyet-i azimesince de memnuniyetle karşılanmıştır" denilmektedir.<sup>17</sup>

Bu tarihlerde Trabzon'da Bolşevik propagandasının da başladığı anlaşılmaktadır. Fransız Temsilcisi Lepissier'in bir raporunda, kendisinin Trabzon'dan uzaklaştırılmak istendiği tarihlerde (TBMM'nin açıldığı günler), teğmen Boris Goetz başkanlığında Novorosisk'li bir Bolşevik heyetin şehirde 3 dilde yazılmış "Nasıl Bolşevik oldum" başlıklı bildirimleri halka parasız dağıttığı belirtilmektedir.<sup>18</sup>

1921 yılında Trabzon'da 1 Mayıs kutlamalarının yapılmadığı, yapıldıysa da önceki yıl olduğu gibi Vilayet ve halktan destek görmediği anlaşılmaktadır. Trabzon Valiliğince Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 24 Nisan 1921 tarihli bir yazıda, "Geçen sene Mayıs'ın birinci günü burada amele tarafından bir nümayiş yapıldığını istihbar ettim. Bu sene vaziyete ve halkın hissiyatına nazaran her ne kadar böyle bir teşebbüs" söz konusu değilse de, İstanbul'da bazı hazırlıklarda bulunulduğu Vahdet gazetesinde yayınlanmıştı. "Gerek bu havadisın teksiri ve gerek Sovyet Konsolosunun veyahut Sosyalizme mütemayil oldukları büyük bir dikkat ve itina ile gizlemeleri me'mûl olabilen bazı eşhasın teşvikiyle bu tarzda bir hareket vuku'a getirilmek istenmesi melhuz bulunmuştur. Bendeniz esas itibarıyla eşraf ve sınıf mutavassıfta halkın hissiyatını rencide edecek bu türlü hareketi menetmek tarafında isem de bir kere de rey-i Vekaletpenâhilerini şimdiden istifsar münasib gördüm." ifadesiyle bu konuda Vekaletin görüşüne müracaat ediliyordu. Vekâlet, "Halkın bu kabil tezahüratın kuvve-i hükümetle menî münasib olamaz. Ancak icap edenlere suret-i münasibede tefhîmât icras

<sup>17</sup> ATASE Arşivi, Kl.813, Ds.3, B.1-4

<sup>18</sup> Ünsal Yavuz, "Fransız Resmi Belgelerine Göre Ulusal Bağımsızlık Savaşında Karadeniz Limanları Üzerine Bir Deneme (1919-1922)", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (Uluslararası I)*, (1-3 Haziran 1988), Samsun 1990, s.209

suretiyle tezahüratı tahfife çalışmalısınız” tavsiyesinde bulundu.<sup>19</sup>

Vilayetin 1 Mayıs kutlamalarını yasaklamak istemesinin en önemli sebebi, 1921 yılına gelindiğinde Trabzon’un da dahil olduğu Doğu vilayetlerinde Bolşeviklik propagandasının artmasıydı. TBMM Hükümetinin 1 Haziran 1921 tarihli bildirisinde bu hususa değinilerek, “bunun kaynaklarından biri de resmi sefarethane ve mümessilleri vasıtasıyla yapılan propagandalardır”<sup>20</sup> denilmekteydi. Mustafa Suphi olayının da bunda etkili olduğu şüphesizdir.

1921 yılı Ocak ayında Trabzon’a gelen Mustafa Suphi başkanlığındaki Türkiye Komünist Fırkası Heyetinin ortadan kaybolması, Konsoloslukla Vilayet arasında muhtelif yazışmalara sebep olmuştur.

Konsolos Bağirov, 28 Ocak 1921 günü Mustafa Suphi ve arkadaşlarını karşılamak üzere uzun müddet yolda beklemiş, ancak göremeden geri dönmüştü. Mustafa Suphi heyeti, kendisini karşılamak için bekleyenlere gösterilmeden iskeleye indirilmiş ve bir motora bindirilerek Trabzon’dan Rus sahillerine doğru yola çıkarılmıştı. Bağirov, Üçüncü Enternasyonal temsil ettiklerini belirttiği bu heyet ve yanlarındaki Rus kadının akıbetiyle, onlara karşı yapılan saldırının sebebini ertesi gün bir yazıyla Valilikten öğrenmek istedi.

Vali Vekili Sabri Bey’e (Ekim 1920-Nisan 1921) göre, “Erzurum’dan, biri kadın onaltı arkadaşıyla Trabzon’a gelen Samsun sakini Mustafa Suphi, Bakû’de yaşayan Türk vatandaşı görünüyor”du. Onların nereden ve niçin geldikleri hakkında Valilik herhangi bir bilgiye sahip değildi. Aralarında bulunan Türk pasaportu taşıyan ve Müslüman geleneklerine göre örtünmüş Naciye adındaki kadın, kendisini Rus vatandaşı göstermek için bir hak iddia etmemişti. Bakû’deki Türk esirlere kötü davrandıklarını duyan Trabzon’daki akraba ve arkadaşları, bu yüzden onlara saldırmışlardı.

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Trabzon’dan ayrıldıktan sonra, iki hafta geçmesine rağmen Rus sahillerine çıkmadıklarının öğrenilmesi üzerine Bağirov, 14 Şubat 1921’de, Trabzon Valiliğinden, “Üçüncü Enternasyonal Heyeti olan Mustafa Suphi ve arkadaşları”nın akıbetini sordu. Trabzon Vali Vekili Sabri Bey “Üçüncü Enternasyonal heyetinden hiç kimse buraya gelmedi ve hiç kimse de buradan gitmedi. Bu konuda bizde hiçbir bilgi yoktur.” şeklinde bir cevap verdi. Konsolosluğu tatmin etmeyen bu cevap karşısında İstihbarat Şubesi Müdürü Astahov da bir yazı göndermiş ise de, Vilayetçe buna cevap verilmemişti.<sup>21</sup>

Trabzon Rus Konsolosluğu ile Vilayet arasında yazışmalarla aydınlatılmayan bu olayda Kayıçılar Kâhyası Yahya suçlanmıştı. Yahya Kâhya, 3

<sup>19</sup> 28 Nisan 1921 tarihli belge Dâhiliye Vekili Ata imzasıyla gönderilmiştir. (MEÇA)

<sup>20</sup> Yüceer, *a.g.e.*, s.235

<sup>21</sup> Aslan, *a.g.e.*, s. 324-325, 333- 334

Temmuz 1922 günü akşamı otomobille Soğuksu'daki yazlık köşküne giderken yolda meçhul bir kişi tarafından öldürülmüştü. Mustafa Suphi olayından dolayı, bu suikastın Ruslar tarafından yapıldığı düşünülmekteydi. Vali Hazım Tepeyran anılarında, “Bu cinayetin ilk duyuluşunda birçok kişiler bunun Bolşevikler tarafından para ile yapıldığı kanaatindeydiler. Çünkü Mustafa Suphi ve 17 arkadaşının denize atılarak boğdurulmasından dolayı Ruslar, Kâhyayı suçlamışlardır. Rus Konsolosu da sonradan, Mustafa Suphi Beyin yanında olan eşi Rus kadınının ne olduğunu resmî yazı ile Vilayet makamından sormuştur”<sup>22</sup> demektedir.

1921 yılı başlarında artan Bolşevik propagandası karşısında halkın duyduğu tepki sebebiyle Valilik bazı tedbirler alıyordu. Konsolosluk ise, bu uygulamalardan duyduğu rahatsızlığı Ankara'ya ulaştırmaktan geri kalmıyordu. Nitekim Tiflis'in Bolşeviklerin eline geçmesiyle ilgili beyan-melerin Trabzon'da yayınlanmasına engel olduğu, Rus telsiz-telgraf memurlarına müşkülât çıkarıldığı ve Vilayet dâhilinde Bolşevik memurlara karşı iyi davranılmadığı yolundaki şikâyetler Ankara'ya bildirdi. Bunun üzerine, 12 Mart 1921 tarihinde Dâhiliye Vekâletince Trabzon Valiliğine bir yazı gönderilerek Bolşevik Rusya ile münasebetlerin geliştirilmesini engelleyecek bu gibi faaliyetlerden kaçınılması, hatta Bolşeviklere karşı münasebetsizliklerde bulunanlar hakkında kanuni takibatta bulunulması istendi. Trabzon Vilayeti, bu konuyla ilgili yazısında Dâhiliye Vekâleti'ne özetle şu açıklamada bulundu:

Sovyetlerin Trabzon'daki telsiz-telgraf istasyonu memurlarından İbrahim Yoldaş, Tiflis'in düşmesi hakkında gazetelerin ek olarak çıkarıldıkları büyükçe bir deste beyannameyi Vilayet Makamına getirerek yayınlanması ve dağıtılması için müsaade istemişti. Sovyet hükümeti dostumuz ve müttfikimiz olmakla beraber, TBMM Hükümetiyle Gürcistan arasında da iyi komşuluk ilişkileri mevcut olduğundan, bu beyannamelelerin dağıtılmasının münasip olamayacağı uygun bir lisanla bildirilmişti. Valiyi bu karara sevk eden en önemli husus, Bolşeviklerin Rusya'da yaptıklarına yakından şahit ve kulak misafiri olan Trabzon halkından hiçbirinin Bolşevizm'e taraftar olmamaları ve buradaki Bolşeviklerin hal ve hareketlerini dikkatle takip etmeleriydi. Bolşeviklerin Gürcistan'ı istilası karşısında, “teessür ve asabiyet hâsıl eden ahali-yi mahalliye nazarında o kâğıtların dağıtılması memlekette âdetâ Bolşeviklik propagandası addiyle adem-i hoşnûdî ile karşılandıktan başka, Hükümeti bile Bolşevizm cereyanının mürevvici gibi yanlış bir düşünceye” sevk edebilirdi. Bununla birlikte, Sovyet yetkililerle münasebetlerin en iyi şekilde idamesine büyük özen gösterilmekteydi. Konsolosluk memurları adına Rusya'dan gümrüğe gelen

<sup>22</sup> Ebubekir Hazım Tepeyran, *Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1982, s.124-125



ve usulen resme tabi olan eşyadan vergi alınmamaktaydı.<sup>23</sup>

Rus Konsolosluğunun Trabzon'da Bolşevizm propagandası yapması Vilayet ve halk nazarında hoşnutsuzlukla karşılanıyordu. 26.6.1921'de Dâhiliye ve Hariciye Vekâletlerine gönderilen yazıda şunlara hususlara yer verilmekteydi:

“Trabzon'da Ruslar tarafından tesîs edilmiş bir telsiz merkezi ve bir de istihbarat şubesi vardır. İstihbarat Şubesi, Bolşeviklik ve Komünistlik lehinde propaganday> hâvî birçok malûmat alıp neşr etmekte ve bu kere Sovyet Rusya Cumhuriyeti Trabzon Mümessillığının doğrudan doğruya emri altına giren şube-i mezkûre tarafından mümessillik kap>сында bulundurulan ilân yaftas>nda her gün Rusça veyahut Türkçe olarak, tabii Bolşeviklik lehinde muhtelif haberler manzûr olmaktadır. Hatta birkaç gün evvelinde Londra'da Yunan murahhaslar>nın Türklerle sulh halinde buldukları ve İran'da bulunmakta olan İngiliz askerinin çekilmekte olduğu gibi bir iki ufak fıkradan sonra, Tiflis'te teşekkül eden Kadın Kongresinde İbrahim Begimof tarafından irâd edilen nutuktan uzun uzadıya bahs ve Müslüman kad>nlar>nın güya maruz buldukları> esaret, bir lisân-> telehüfle kaydedildikten sonra, Şark kadınları eğer peçelerini kaldırmayacak olursa, Gürcü, Ermeni, Rus kad>nlar>nın muavenetlerinden mahrum kalacakları işaret edilmekte ve bu ma'kûs Müslüman Şark kadınlar>nı hür yaşatmak için sizinle beraber çalışacağız, hitabıyla nutka hitam verildiği zikredilmektedir. Maahazâ propaganda kasd>yla teşkil edilmiş olan Rus telsiz istihbarat şubesinin suret-i teessüsü ve teşekkülüne dair hükümet-i merkeziyenin buraya sarih ve vazi' bir kayd ve tebliğine tesadüf edemedim.”

Yine bu yaz>da, “efkâr-> umûmîyenin hiçbir vakit nazar-ı hoşnûdi ile görmediği ve itikadat ve maneviyat üzerine de su-i tesir ikân>ndan hâli kalmadığı aşikâr bulunan bu gibi neşriyata” Vilayetçe müsaade olunmamas> isteniyordu. Bunun için ya diplomatik yollarla bu neşriyatın engellenmesi ya da Vilayetçe sansür edildikten sonra yay>nlanmas> gerekiyordu. Trabzon'un coğrafi ve sosyal yapısı açısından dikkate alınması gereken bu durum, “asayiş ve efkâr-> umûmîyesinin selamet ve istirahat> için” de elzemdi.<sup>24</sup>

Vilayetçe şikâyet konusu olan hususlar Ankara'da diplomatik yollarla çözüldü. Rus İstihbarat Şubesinin bundan böyle telsizle aldığı propaganda mahiyetindeki telgrafnameleri yayınlamaması gereği Rus Sefaretinden Trabzon Konsolosluğu'na bildirildi.<sup>25</sup>

Bolşeviklik propagandasına karşı askerî makamlar da bazı tedbirler almaktan geri durmuyorlardı. Üçüncü Kafkas Tümeni Komutan Vekili Miralay Seyfi Bey, Doğu Cephesi Komutanlığı'nın bu konuyla ilgili emrini

<sup>23</sup> Belge 17 Mart 1921 tarihlidir, (MEÇA)

<sup>24</sup> Mesut Çapa-Veyssel Usta, *Milli Mücadelede Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar*, Trabzon 1995, s.151-152

<sup>25</sup> 13 Temmuz 1921 tarihli yazı Dahiliye Vekili Refet imzasıyla gönderilmiştir, (MEÇA)

18 Haziran 1921’de Trabzon Vilayetine bildirdi. Buna göre,“Sefir, konsolos, irtibat zabiti, kurye gibi resmi eşhas ellerinde Rusya Hariciye Komiserliğinin veyahut Kızılordu Kumandanlığının vesikasını hâmil olduklar› takdirde memleket dahiline girebilecekler, sair suretlerle gelen telefoncu, telgrafçı gibi eşhasın kabul olunmayacağı ve hudutlardan yalnız muhacirlerin geçmesine müsaade olunacağı ve ticaret için hiçbir kimsenin memleket dahiline geçirilmeyeceği ve Rusların başlıca kuvvetlerini propaganda teşkil ettiğinden buna müsaade olunmamas›” isteniyordu.<sup>26</sup>

Bolşeviklerin faaliyetlerine karşı tedbirler alınırken, Rus Sovyet Hükümetinin resmi memurlar›n›n şikâyetlerine sebep olacak uygulamalardan da uzak durulmasına çalışılıyordu. Şubat 1921 tarihinde, Bakû’de Türk komünist azalar›ndan bazıları›n›n iki milyon rublelik alt›n akçesini sahillerimize çıkartacağı istihbaratı alınmıştı. Doğu Cephesi Komutanlığı, bu paranın ele geçirilmesine yardımcı olacak şahıslara büyük nakdi mükâfat verileceğini duyurdu. Trabzon’da 3. Kafkas Tümeni Komutan› Nuri Bey, bununla ilgili olarak 1 Mart 1921’de Trabzon Vilayetine gönderdiği yazıda, “Buna nazaran sahillerde pek sık› tarasudatta bulunulmas›, propaganda ve teşkilat için komünistler tarafından yapılacak her türlü teşebbüsün akim bırakılmas› için tedabir-i lâz›me ittihaz› ve mamafih Rusya Sovyet Hükümetinin resmî murahhas› ve memurlar› ve kuryeleri hakk›nda şikâyetlerini mucip olacak muamele-i bâride yapılmamas›”n› istedi.<sup>27</sup>

### **Konsolosluğun Rusya ve Kafkaslardan Gelen Göçmenler ve Rus Uyruklularla Münasebetleri**

1920’de bütün Kafkasya’ya hakim olmaları üzerine birçok Menşevik Rus, Azeri ve Kuzey Kafkas Cumhuriyeti eski devlet ricali Trabzon’a geldi. 1921 yıl›n›n ilk alt› ay›nda bunlar›n say›s› en yüksek noktaya ulaştı.

Ankara’da Rus Sefaretinin, Ağustos 1921 tarihinde Trabzon’da beş yüz, Samsun’da yetmiş-seksen kadar Sovyet aleyhtar› ve Çar taraftar› Rus bulunduğunu Türk makamlarına bildirmesi üzerine, Dâhiliye Vekâleti Trabzon Valiliğinden bu hususta ayrıntılı bilgi istedi.

Valiliğin tespitlerine göre 13 Ağustos 1921 tarihi itibariyle, Bolşeviklerden kaçarak aileleriyle birlikte Türkiye’ye iltica edip Trabzon’a gelen 25 Rus vatandaşı (kadın ve çocuklar dışında) bulunuyordu. Çar taraftarı olan bu kişilerin hepsi de güçlükler içinde hayatlarını sürdürmeye çalışmakta olup hiçbir siyasi faaliyete katılmamışlardı. Bunlardan 13’ü Rus, 8’i Gürcü asıllıydı. Ailelerinin yanında bulunan iki öğrenci dışında bunlar makinist, öğretmen, fırıncı, şoför, sekreter, depo memuru ve tüccarlık gibi muhtelif mesleklerle mensuptular. Bunlar›n büyük kısm› Trabzon’da meslekleriyle

<sup>26</sup> Çapa-Usta, *a.g.e.*, s.143-144

<sup>27</sup> Çapa-Usta, *a.g.e.*, s.59-60

İlgili bir işte çalışıyorlardı. Denikin ordusu subay ve erlerinden ve makinist olan üç Rus Trabzon'da da makinistlik yapmaktaydılar. 8 Mayıs 1921'de ailesiyle Trabzon'a gelen Simon, şoförlük yapıyordu. Vlakin Vlademir Trabzon Amerika Yakınoğu Heyeti depo memurluğunda çalışıyordu. Yine asıl mesleği fırıncılık olan bir başka Rus, Değirmendere'de fırıncılık yapmaktaydı. Ailesiyle birlikte Trabzon'a gelen Hıdır Bey, burada da ticaretle uğraşmaktaydı. Ailesi ve damadıyla birlikte Trabzon'da bulunan eski Rus subaylarından General Terk, Rum okulunda Fransızca öğretmenliği, damadı Yuvakim öğretmenlik, hanım da terzilik yapıyordu. Bunlardan on kadarının hiçbir işi yoktu. Eski Rus şahsiyetlerinden Aleksandr Malahof, "hiçbir işle iştiğal etmemekte"ydi. Bunlar 1 Aralık 1920-20 Haziran 1921 tarihleri arasında Trabzon'a gelmişlerdi. Gürcülerin hemen hepsi 19 Mart 1921'de Trabzon'a gelmişlerdi.<sup>28</sup>

Tarakçıoğlu anılarında, Bolşeviklerden kaçarak Trabzon'a gelen Rusların "can güvenliğine kavuşarak Trabzon'da rahat nefes aldıklarını" söylemekte ancak, çoğu varlıklı ve kültürlü olan bu insanların bütün servetlerini geride bıraktıkları için geçim sıkıntısı çektiklerinden bahsetmektedir.<sup>29</sup>

1921 yılı başlarında, Reşit Paşa vapuruyla İstanbul'dan seyahat vesikasız Giresun'a gelen ve takma ad taşıyan, adının Kostantin Şarubi olduğu anlaşılan bir kişi, Trabzon Rus Konsolosunun kendisini tanıdığını söylemiş ve üzerinde Bolşevik olduğuna dair özel bir belge bulunmuştu. Elindeki belgede; Rusya'nın Rastofin şehrinden olup Bolşevik hükümetinin Kafkas cepheleri bir numaralı asker alma başkanlığı kâtibi olduğu yazılıydı. Tutuklanan bu kişi hakkında Giresun Mutasarrıfı Sadrettin Bey 16/17 Ocak 1921 gecesi Trabzon Vilayetinden bilgi istedi. Polis Müdürü, Ali Oruç Bağirov'la bizzat yaptığı görüşmede, kendilerinin bu adla tanıdıkları bir memurları bulunmadığını öğrenmişti.<sup>30</sup>

Rus işgali üzerine, aralarında Kuzey Kafkas Cumhurbaşkanı Pşemaho ile Harbiye Nazırı Cemaledin Beylerin bulunduğu onbeş kişilik bir grup önce Gürcistan'a geldi. Ancak, Tiflis yöresinde Bolşeviklerin etkili olmaya başlamasıyla burayı da terk etmek zorunda kalarak TBMM Hükümetinin Tiflis mümessili Albay Kazım (Dirik) Bey'in kendilerine verdiği vesika ile 1920 yıl sonlarında Trabzon'a geldiler.

Kuzey Kafkas kafilesinin Trabzon'da ikametlerine karar verilmesi pek de kolay olmamıştır. TBMM Hükümetiyle dostluk münasebetleri içinde

<sup>28</sup> 8 Ağustos 1921 tarihinde Dâhiliye Vekâleti Vekili Refet Bey'in Trabzon Vilayeti'ne gönderdiği yazı. Trabzon Polis Müdürü M.Tevfik Bey'in 13 Ağustos 1921 tarihli yazısı, (MEÇA)

<sup>29</sup> Tarakçıoğlu, *a.g.e.*, s. 60. Ruslardan bazıları yabancı dil kursları vermekteydiler. Başında yer alan bir ilanda, bir Rus hanımının Rusça, Fransızca, Almanca ders vereceği duyuruluyordu. *İstikbal*, 13 Temmuz 1922, 659

<sup>30</sup> Belgeler 16 ve 19 Ocak 1921 tarihlidir, (MEÇA)

bulunan Rusya, Trabzon'daki Kafkas mültecilerinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Trabzon Rus Konsolosu Ali Oruç Bağirov, 14 Ocak 1921 günü Trabzon Vilayetine bu konuda bir yazı gönderdi. Bağirov, Trabzon'da Denikin ordusuna mensup Kuzey Kafkasyalı birçok subayın bulunduğunu ve bazıların burada propaganda yapmakta oldukları ve Kuzey Kafkasya'da ihtilal çıkaracaklarını haber aldığını bildirdi. Kendisinin buna ilgisiz kalınarak Hükümetine bildirmek mecburiyetinde olduğunu dile getirdi. Konuyu Dâhiliye Vekâleti'ne bildiren Vali, kafilenin Rus Konsolosunun gözü önünde Trabzon'da misafir edilmesini doğru bulmayarak başka bir muhite sevklerini teklif etti. Kuzey Kafkasya devlet erkânının bir ara Samsun, Ankara, Bayburt veya Gümüşhane'ye sevkleri düşünülmüşse de, sonunda bundan vazgeçilerek Trabzon ve Akçaabat'ta ikametlerinde karar kıldılar.

Kuzey Kafkasya heyetine mensup 15 kişiden 8'i Akçaabat'ta, 7'si ise Trabzon'da ikamet ettirildi. Kuzey Kafkas Cumhurbaşkanı Peşimaf ve ailesi (4 kişi), Harbiye Nazırı Cemaleddin Bey ve ailesi (3 kişi) ve Derbend eski valisi Miralay Reşid Bey Akçaabat'a yerleştirildi. Kuzey Kafkas Hariciye Nazırı Haydar Bammad (3 kişi), Kuzey Kafkas mümessili İbrahim Gergiyof (3 kişi) ve Kuzey Kafkas mümessili Alihan Trabzon'da ikamet ettirildi.<sup>31</sup>

27 Nisan 1920'de Azerbaycan'ın Bolşeviklerin hâkimiyetine girmesi üzerine çok sayıda Azeri Trabzon'a geldi. Mülteciler arasında eski idarecilerin yanı sıra tüccarlar da bulunuyordu. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu anlarında; "Bakû'den kaçan Bakû Öğretmen Okulu öğrencilerinden 20 öğrenci Trabzon Öğretmen Okuluna yerleştirilmiş ve öğrenimlerini burada bitirmişlerdir. Bakû halkından tüccar, kuyumcu olanlardan kaçabilenler Trabzon'a sığınıp yerleşmişler, bizim uyuğu girmişlerdir" demektedir ve Trabzon'a sığınanlardan Bakû Müsavat Hükümeti Maliye Bakan Abdülmecit Bey'le Trabzon'da ara sıra görüşüğünü anlatmaktadır<sup>32</sup>. Eski Bakû Valisi Fahri Bey ile Azerbaycan eski Müsavat kabinesi Dâhiliye Nazırı Mustafa Vekilof da Trabzon'a gelenler arasındaydılar.

Sovyet konsolos ve yetkilileri, Bolşeviklerden kaçan Azerilerin serbestçe memleketlerine dönebilecekleri hususunda teminat vermekteydiler. Haziran 1921'de Batum Azerbaycan Konsolosluğu kapısındaki panoya Azerbaycan Şehbenderi Sultanzade imzasıyla asılan bildiriye, "Trabzon'da bulunan Azerbaycan kaçınlarına vatanlarına dönmeleri hususunda tavsiyede bulunup haklarında genel af ilan edildiği, döndüklerinde hiçbir şekilde muhalefet görmeyecekleri ilan olundu"<sup>33</sup>.

Eylül 1921'de, Trabzon konsolosluğu tarafından yayınlanması için İstikbal gazetesine gönderilen beyannamede de Azeri göçmenlere benzer

<sup>31</sup>Mesut Çapa, "Kuzey Kafkas Cumhuriyeti'nin Rus Egemenliğine Girmesi Üzerine Trabzon'a Gelen Devlet Erkânı", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 100, Şubat 1996, s.285-302

<sup>32</sup> Tarakçıoğlu, a.g.e., s.60-61

<sup>33</sup> Belge 16 Haziran 1921 tarihlidir, (MEÇA)

vaatlerde bulunuldu. İçişleri Halk Komiseri H. Sultanov ile İçişleri Şube Müdürünün imzaladığı kararda şöyle deniliyordu:

“26 Haziran 1921 tarihinde A.S.S.R Halk Komiserler Şurası kararı üzerine hükümetim adına İçişleri Halk Komiseri sıfatıyla ilan ediyorum ki, Azerbaycan Sovyet idaresini kabul ettiği zaman yabancı memleketlere kaçan ve şimdi de memleketlerine öz ocaklarına kavuşmak kendi işi ve güçleriyle meşgul olmak arzusunda bulunanların şahsi malları korunacaktır. Memleketlerine dönecek Azerbaycan kaçkınlarından eskiden işlemiş oldukları kabahat ve suçlardan dolayı haklarında takibat yapılmayacaktır.”<sup>34</sup>

Ankara’dan Trabzon Valiliği’ne gönderilen bir telgrafta, “Bolşeviklerden kaçan ahalinin serbestçe memleketlerine dönmelerine kesinlikle karşı çıkılmayacağı, Gürcistan Hariciye Komiserliği nezdinde yapılan teşebbüsler neticesinde temin olunduğu Hariciye Vekâletinden bildirilmişti”. Bu durum Vilayet ve çevresinde resmi olarak duyuruldu.<sup>35</sup>

Rusya ve Kafkasya’dan gelen bu mülteci ve göçmenler, istihbarat birimlerince yakından takip edilmişlerdir. Polis Müdürlüğü’ne sunulan 15 Kasım 1920 tarihli bir belgede Trabzon’da 24 saatlik istihbarî bilgilere yer verilmiştir. Buna göre, Sabah otelinde kalan İbrahim Hakimiye, yakında Ankara’ya gideceğini otel müsteciri Mahmut Efendiye söylemişti. Kafkas Otelinde kalan Rus mühendislerinin odası aranmış, “sahte banknota dair bir şey zuhur” etmemişti. Rus Konsolosu nezdine geldiği anlaşılan Mihail, “şâyân→ itimâd” (güvenilir) bulunmuştu.<sup>36</sup>

Rus Konsolosluğu’nun Trabzon’daki Rus tebayla irtibatı çoğu kez mahalli basın vasıtasıyla gerçekleştiriliyordu. Konsolosluk ilanlarından birinde, “Rusya Şuralar Cumhuriyetine dahil Sovyet Cumhuriyetleri tebasının 15 Nisan 1921 tarihine kadar Trabzon Mümesilliğine müracaatla kaydolmaları, bu süre içinde kaydolmayanların Rusya konsolosluğundan tebaifatıyla hiçbir yardım talep etmeye haklarının olmayacağı” bildirildi. Daha sonraları da benzer ilanlar yayınlandı.<sup>37</sup>

25 Eylül 1921 tarihinden itibaren Trabzon Vilayetinde oturan Rus uyrukluların yeniden kayıt yaptırılmaları istendi. Konsoloslukça isimlerini kaydettirmiş olanlara vesika verilecekti. Daha önce verilen vesikalar 15 Kasım 1921 tarihinden sonra geçersiz sayılacaktı. Trabzon Rus Konsolosluğu tarafından başlangıcından itibaren yayınlanan ilan ve hükümlerin, “bircümle Şurâ ve Kafkas Şurâ Cumhuriyetleri tebasına da şümûl ve aidiyeti olduğu ilan” olunmuştu.<sup>38</sup>

<sup>34</sup> *İstikbal*, 6 Eylül 1921, 396

<sup>35</sup> Belge 12 Temmuz 1921 tarihli olup Dahiliye Vekili Refet Bey’in imzasını taşımaktadır,

(MEÇA)

<sup>36</sup> (MEÇA)

<sup>37</sup> *İstikbal*, 5 Nisan 1921, 269; 7 Nisan 1922, 579

<sup>38</sup> *İstikbal*, 21 Eylül 1921, 409 ; 28 Temmuz 1922, 672

Eylül 1922’de Konsolos Trabzon ve Başkatib Ledityan imzalarıyla “Kırım’dan hicret edip de Trabzon Vilayetiyle Lazistan’da ikamet eden Kırım Tatarlarına” hitaben bir ilan yayınlandı. Geçen yıla kadar vatanlarıyla terk eden Kırım Tatarlarının durumlarını dikkate alan Rus Merkez İcra Komitesi, bunlara kolaylık ve yardım olmak üzere “Rus tabiyetini muhafaza etmelerini temin için karar ittihaz etmişti”. Bunun için 15 Kasım 1922 tarihine kadar Kırımlıların Konsolosluğa müracaat ederek kaydolmaları ve “milli pasaport makamında kaim olmak üzere bir vesika almaları” bildirildi.<sup>39</sup>

Yabancı ülkelerde ikamete dair verilen “muvakkat vesikalar”ın müddetini uzatmak için Sovyet ve Kafkas Şura Cumhuriyetleri tebaları, 5-20 Ekim 1922 tarihleri arasında Konsolosluğa müracaat etmek mecburiyetindeydiler.<sup>40</sup> Trabzon başında, Rus uyruklularla ilgili kayıp vesika ilanlarına sıkça rastlanılmaktadır.<sup>41</sup>

Rus Şuralar Cumhuriyeti Trabzon Konsolosluğunda kayıtlı ve Trabzon Vilayetinde ikamet eden Rus uyruklu vatandaşlar arasında meydana gelecek doğum, evlenme ve ölüm gibi medeni hukuku ilgilendiren olaylar kesinlikle Konsolosluğa bildirilecekti. Rus Konsolosluğu “defteri mahsus”unda yazılı olmayan ya da bu kayıtlara dayanmayan doğum, ölüm ve evlenme olayları hiçbir şekilde başka yerlerden verilecek kayıtlara göre tasdik edilmeyeceği gibi, burada ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetleri nezdinde de muteber sayılmayacaktır.<sup>42</sup>

Sovyet uyruklular ve bazen de diğer devletlere mensup vatandaşlar Konsolosluktan muhtelif taleplerde bulunmuşlardır.

Rus konsolosunun bazı hususlarda tavassut ve bilgilerine müracaat ediliyordu. Batum’da tutuklanan Atinalı Anderoğlu Besim’in tahliyesi için annesi tarafından Trabzon Valiliğine dilekçe verilmişti. Trabzon, konuyu Batum’dan sordurtmuş, Ekim 1921 başlarında başkâtibini Batum’a göndererek sözkonusu kişinin tahliyesi için tahkikat yapmakla görevlendirmişti.<sup>43</sup>

Rize Vilayetine bağlı Atina (Pazar) kazasına bağlı bir köyde (Lamko?) Hüseyin Efendi nezdinde Sovyet tebasından Miloselafkaya

<sup>39</sup> *İstikbal*, 20 Eylül 1922, 715

<sup>40</sup> *İstikbal*, 5 Ekim 1922, 728

<sup>41</sup> Rus tebasından Ahi Ali Sefrot, 25 Mart 1921’de Trabzon Konsolosluğundan aldığı belgeyi kaybetmişti. Rusya’nın Sohum kasabasından Keleşoğlu Save, pasaport ve diğer vesikalarını Trabzon’un Çömlekçi Mahallesinde kaybetmişti. Azerbaycanlı Mehmet Ağayef, 16 Ekim 1921’de Rus Konsolosluğundan aldığı “120 numaralı hüviyet vesika”sını kaybetmiş ve yenisini almak üzere müracaatta bulunmuştu. *İstikbal*, 22 Ağustos 1921, 383; 30 Haziran 1922, 648; 17 Temmuz 1922, 662

<sup>42</sup> *İstikbal*, 19 Ocak 1923, 819

<sup>43</sup> Trabzon tarafından Vilayete gönderilen 8 Ekim 1921 tarihli başlıklı kâğıtta şu bilgiler mevcuttur: “Rusya Sosyalist Federatif Şuralar Cumhuriyeti Umur-> Hariciye Halk Komiserliği Türkiye’de Selahiyatdâr Murahhaslığı Trabzon Konsolosu”, (MEÇA)

Nadejda adlı bir kadının ikamet etmekte olduğu bildirildi. Konsolosluk, 23 Eylöl 1926'da Rize Vilayetine bu konuda bir yazı göndermiş, ancak cevap alamamıştı. Annesi tarafından aranmakta olan bu kadının memleketi Samara'ya gönderilmek üzere Konsolosluğa sevk edilmesi isteniyordu.<sup>44</sup>

Kasım 1926'da, Samsun'da ikamet etmekte olan Fileniko Tatyana adlı kadına ait vesikanın Samsun Valiliği aracılığıyla ilgiliye ulaştırılması Trabzon Valiliğinden istendi. Valilik bu belgeyi Samsun Valiliğine gönderdi.<sup>45</sup>

Aslen Sovyet tebasından olup Erivan vilayeti Kürtlerinden Fethi Bey oğlu Hüseyin, Nadir oğlu Ahmed, Tahir oğlu Ali ile Bediroğlu Kıyas Efendiler, Türkiye Cumhuriyeti hükümetince Van'dan ikamet için Batı Anadolu'ya sevk ediliyorlardı. Bunlar Sovyet Rusya'ya dönmek üzere Valiliğe müracaatta bulunmuşlardı. Konsolosluk bunların, Ankara'dan cevap gelene kadar sevklarının tehir edilmesini rica etti. Ertesi gün Valilikten Konsolosluğa verilen cevapta, bu şahısların sevklarının zorunlu olduğu, ancak gidecekleri yerlerden müracaatlarının mümkün olabileceği bildirildi.<sup>46</sup>

Sovyet tebasından olup Erivan şehrinde oturmakta olan Garajdanış Karagözayyanis, 22 Aralık 1925'te Konsolosluğa verdiği dilekçede Trabzon'da kalan emlaklerinin akıbetini sordu. Konsolosluk tercüman Agob tarafından tercüme edilen dilekçede özetle şunlara yer vermekteydi:

“Ben Sovyet tebasından olup sürekli Rusya'nın Odesa şehrinde ikamet ediyordum. Eskiden Türkiye'nin Trabzon şehrinde ticari işlerim olduğu gibi, Trabzon'da gayrimenkul emlaklerim mevcuttur. Birinci Dünya Savaşında Trabzon'la ilğim kesildiğinden orada kalan mallarım hakkında bilgi alamadım. Savaşta ayağım kesildiği için uzun süre hastanelerde tedavi gördüm. Savaştan sonra sağlık ve mali durumum iyi olmadığı için Trabzon'a gidemedim. Trabzon'daki emlaklerim hakkında Sovyetler Birliği'nin Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki resmi temsilcilikleri vasıtasıyla bana yardımda bulunmanızı rica ederim.

Trabzon'daki emlaklerim Hacıkasım Sokağında bahçe içinde üç katlı bir ev ile büyük bir bahçe, Tarakçılar Sokağında bir mağaza. Bu emlaklere ait resmi evraklarımı savaş sırasında kaybettim ise de, Türkiye'de bunların resmi kayıtları vardır. Ayrıca Trabzon'da ikamet edip beni şahsen tanıyan komşularımdan Ali Hafızzade, Dedezade Ürfet, Gazazzade Hüseyin, Nemlizade Kaptan Efendiler ve Trabzon Sovyet Konsolosluğu tercümanlarından Agop Agavaryan Efendilerin bilgilerine başvurulabilir.”

Konsolosluk, 17 Nisan 1926'da Vilayete bir yazı göndererek yapılacak tahkikat sonucunun kendilerine bildirilmesini istedi. Valiliğin Tapu

<sup>44</sup> Konsolosluktan Trabzon Valiliğine gönderilen 14 Aralık 1926 tarihli yazı, (MEÇA)

<sup>45</sup> Konsolosluktan Trabzon Valiliğine 10 Kasım 1926, Trabzon Valiliğinden Canik Valiliğine 11 Kasım 1926 tarihli belgeler, (MEÇA)

<sup>46</sup> Konsolosluktan Valiliğe 20 Nisan 1926; Valilikten Konsolosluğa 21 Nisan 1926 tarihli belgeler, (MEÇA)

Müdürlüğü ve Defterdarlıktan yaptığı tahkikatı sonucu kayıtlardaki bilgiler ortaya konuldu. Muhiddin Mahallesinde bulunan ev arsasıyla birlikte Fatime Kız Anamektebi olarak kullanılmaktaydı. Karagözoğlu İgnadyos'un biraderi Hacı Bogos üzerine kayıtlı bulunan Tarakçılardaki mağaza ise, kendileri burada olmadığından icara verilmek suretiyle devletçe idare edilmekteydi. Sahip ve vekilleri bulunmayan "mebani-i metruke-yi ecnebiye"nin idareleri devlete ait bulunuyordu.<sup>47</sup>

1926 yılında Konsolosluğa Yunanistan'dan bir müracaat oldu. Trabzon'da ticaret ve bankacılık hayatında önemli bir yere sahip olan Kapayanidi Konstantin'in Atina'da oturan karısı ve oğulları ile vereseleri verdikleri dilekçe ile Trabzon Belediyesince "G. Kapayanidi ticarethanesi ile bankasına vukubulan iddianın neden ibaret olduğunu" Konsolosluk aracılığıyla öğrenmek istediler. Dilekçede, "Vefat eden Kapayanidi Konstantin Efendinin Trabzon'da terk ettiği bütün taşınır-taşınmaz mallarının tahkiki borcunun karısı ile üçü reşid ve ehil olmayan 6 oğluna ait olduğu "G. Kapayanidi" unvanıyla tanınan ticarethane ile banka müesseselerimize Kapayanidi Konstantin'in biraderi olarak Kapayanidi Aleko Yadi ile yalnız ortaklardan bulunduğundan Trabzon Belediyesinin herhangi iddiayı red ve kabul etmemekte oldukları beyan ediyorlar"d.

Belediye Başkanı Hüseyin (Kazaz) Bey, Valilik aracılığıyla Konsolosluğa iletilen cevabında meseleyi şöyle açıkladı:

Trabzon'a getirilmeye çalışılan Galyan Suyunun inşaat masrafını karşılayabilmek için Valilikçe kurulan Su Komisyonu 22 bin kûsur lira civarında bağış toplamıştı. Bu para G. Kapayanidi Konstantin ve Aleko Yadi Efendilerin müştereken idare ettikleri bankaya cari hesap olarak teslim edilmişti. Şimdiye kadar bu para faiziyle otuz üç bin kûsur liraya ulaşmıştı. İşte bu para isteniyordu. Bu borç her ikisinin borcu idi.<sup>48</sup>

### Vize işlemleri

Karadeniz sahillerinden Rusya ve Batum'a gidecek yolcuların vize işlemleri Trabzon Konsolosluğunca yapılıyordu. Rus Konsolosluğundan vizesi olmayan yolcular Batum'a çıkarılmıyordu. Batum Başşehbenderi Aziz Sami Bey, 19 Temmuz 1921'de Trabzon Valiliğine şunları yazıyordu:

"İstanbul'dan gelen yolculardan İstanbul'da ve Anadolu sahillerinden gelenlerden Trabzon'da bulunan Sovyet Rusya Konsolosu tarafından vize edilmiş pasaportu olmayanlar Batum'a çıkarılmıyor. Şehbenderhane bunlar için kefalet etmek mecburiyetinde kalıyor. Buradan İstanbul'a gidenler de Tiflis İtalya Konsolosunun vizesini taşımadıkça İngilizler tarafından İstanbul'a serbest bırakılmıyor, hapis veya iade olunuyor. Bundan dolayı

<sup>47</sup> Valilikten Konsolosluğa 9 Mayıs 1926 tarihli cevabi yazı, (MEÇA).

<sup>48</sup> Valilik, Konsolosluğun 10 Kasım 1926 tarihli yazısına, 17 Kasımda cevap verdi, (MEÇA).



Batum'a İstanbul'dan gelen yolcuların seyahat vesikalarının Trabzon Rus Konsolosluğu tarafından vize edilmesi için Trabzon'da bir memurumuzun yolcuların pasaportlarını doldurup Konsoloshaneye götürüp vize ettirmesi yahut Konsoloshaneden bir memurun vapura gidip vize etmesi (gerekir)."<sup>49</sup>

Rus Konsolosluğu vize ücretini basın yoluyla halka duyuruyordu. 3 Ekim 1921'den itibaren, harp esirleri ve diplomatik pasaporta sahip olanlar istisna olmak üzere Rusya'ya gidecek olanlar "her pasaport için beş altın veya günün piyasası üzerine lira veya gürüş tediye" edeceklerdi. (Kısa bir süre sonra, Ankara'da Rus Konsolosluğu'nun emri üzerine vize ücreti 5 altın Rubleden 15 altın Rubleye çıkarıldı). Bundan sonra Rusya'ya gidecekler 15 altın ruble veya günün piyasasına göre (onun karşılığı) lira veya kuruşu Konsoloshaneye verecekti. Nisan 1922 tarihi itibarıyla vize ücretleri şöyle belirlenmişti: Yabancı ülkelere seyahat edecekler 10, Rus şubelerinin vesikalarını yenilemek için 3,5, Rus uyruğundan olup Rusya ve transit gidecekler için 1,5, yabancı uyruklu olup Rusya ve transit gidecekler 5 altın Manat.<sup>50</sup>

Vilad-ı Kafkas Gencali sancağından Şirinoğlu Hidayet adında bir Azeri, 2 Aralık 1926 tarihinde Valiliğe bir dilekçe vererek, memleketine gitmek üzere aldığı pasaport için, Konsoloslukca yirmi lira talep edilmekte olduğunu, bunu ödemeye muktedir olmadığından kendisine kolaylık gösterilmesini istedi. Dilekçesinde, 1919 yılında memleketini terk ederek Türk ordusuna katıldığını, yedi senedir felaket içerisinde diyar diyar dolaşmakta olduğunu belirten Şirinoğlu Hidayet, nihayet İstanbul Vilayetinden bir Türk pasaportu alabilmişti. Ancak Rus Konsolosluğunun istediği 20 lirayı ödemeye gücünün yetmediğini bildiriyordu. Bu konuda Valiliğin 4 Aralık tarihli yazısına, Konsolosluk aynı gün cevap verdi. Buna göre yabancı ülkelere gitmelerine mahsus Sovyet memleketlerine gitme vizesi 5 lira, Kızılhaç menfaatine 50 kuruş, vize alınmasına mahsus dilekçe pulu bedeli 4 lira, Kızılhaç yararına 40 kuruş ki toplam 990 kuruş. Ayakbaşı parası adıyla hiçbir harç alınmıyordu. Önceleri, Şahhiye resmi adıyla Batum'da bir harç alınmakta ise de, şimdilik bu harç da kaldırılmıştı. Konsolosluğun navlun parasıyla alakası yoktu, Konsoloslukça herhangi vapur veyahut kayak yolcu bileti satılmamaktaydı. Vize alınması için Sovyet merkezi hükümetinden müsaade alınması gerekiyordu.<sup>51</sup>

Rus Konsolosluğu, maddi durumunun iyi olmadığını belgeleyen Rus uyruklular bu ücretlerden muaf tutuyordu: "Her türlü muamele ile pasaport alması için müracaat edeceklerden fakir olanlar mahallî mülkiye idare memurlarının tasdikli belgelerini gösterdikleri takdirde yürürlükteki resimlerden

<sup>49</sup> Çapa-Usta, a.g.e., s.173-174

<sup>50</sup> *İstikbal*, 4 Ekim 1921, 420; 17 Ekim 1921, 431; 2 Nisan 1922, 574

<sup>51</sup> *MEÇA*.

muaf tutularak işleri meccanen görülecekti.<sup>52</sup>

Konsolosluk gerek gördüğünde vizelerde sınırlama getiriyordu. Batum'da bir ara, göçmen ve mülteci sayısının artması sonucu mesken ve binaların yetersiz kalması sebebiyle memur ve tüccarlar dışında, diğer şahısların geçici olarak Batum'a gitmelerine müsaade etmeyerek vize muamelesini kısa bir süre için tehir etti.<sup>53</sup>

### **Trabzon'daki Resmi Kurumlarla İlişkiler, Kutlama ve Karşılama Törenleri**

Trabzon Vilayetine Konsolosluk memurlarından Danilof'un silahlarına el konulması ve bunun Ankara'da Rus Konsolosluğuna bildirilmesi Dâhiliye Vekâleti'ni harekete geçirdi. Yapılan şikâyet sonucu, Rus Konsolosluğu Danilof'un meskeninden alınan silahların kendisine veya Bahriye müfreze kumandanı Reshernof'a iadesini istedi. Dâhiliye Vekâleti'nin silahların neden teslim edilmediği hakkında bilgi istemesi üzerine Vilayet özetle şu açıklamada bulundu:

Harp silahı taşınmasını men eden kanun uygulanması sonucu mahallî halk bu çeşit silahlardan tecrit ediliyordu. Bu uygulama çerçevesinde, Konsolosluk memurlarından Danilof'a ait silahlara elkonularak, Trabzon'dan ayrılrken kendisine verilmek üzere "hükümetin tahtına muhafazasına" alınmıştı." Eğer ikametgâhlarında muhafaza-i nefis için silah bulundurmamak istedikleri dermeyan edilirse bu da vârid değildir. Emniyet ve asayiş-i mahallî hamdolsun bu gibi bahanelere ihtiyaç hissettirmeyecek derecede" iyi idi.

Dâhiliye Vekili adına Adnan (Adıvar) imzasıyla 1 Şubat 1921 tarihinde, Vilayete gönderilen yazıda, mütekabiliyet esasları dâhilinde Konsolos görevlilerinin teamül olarak bu uygulamanın dışında olduğu belirtilerek, silahların ilgililere iadesi istendi:

"Sefaret ve konsoloshanelere bazı müsaadatta bulunmak ötedenberi bir teamül olduğu gibi, buradaki sefarethanede ve bizim Moskova'ya gönderdiğimiz heyet-i sefarette de mitralyöz ve tüfenk bulunduğu ve Trabzon Konsoloshanesine dahi böyle bir müsamahada bulunmak muvafık hal ve müsalemet olduğu ve buraca bir tazyik siyaseti katıyen gayri kabil-i tecvîz olup, tarafeynin münasebatına su-i tesir icrasından hâlî kalmayacağı ve bu gibi mesail-i adiyeye ile menâfi-i âli-yi memleketin rahne-dâr edilmesi asla şâyân-ı kabul olamayacağı Hariciye Vekâletinden cevaben beyan ve adedi beşi tecâvüz etmeyen Konsoloshanedeki silahlara ilişilmemesi ba'dezin bu gibi harekâttan herhalde ictinâb edilmesi lüzumu dermeyân olunmaktadır."<sup>54</sup>

Anlaşılacağı üzere Ankara, önem verdiği Türk-Sovyet dostluğunun

<sup>52</sup> *İstikbal*, 7 Kasım 1922, 756

<sup>53</sup> *İstikbal*, 5 Mayıs 1922, 603

<sup>54</sup> (MEÇA); Çapa-Usta, a.g.e, s.45-46

küçük çekışmelerden zarar görmesini istemiyordu. Dâhiliye Vekâleti'nin uyar›› üzerine silahlar, Nisana doğru Trabzon Rus Sovyet Konsoloshanesine iade ve teslim edildi.<sup>55</sup>

Rus Konsolosu, Hükümetinin direktiflerini Türk resmi makamlara iletmekten çekinmiyordu. 20 Mayıs 1922 günü General Sami Sabit (Karaman) Bey'i ziyaret ederek, Sovyet Hükümetinin Buhara'ya elçi olarak gitmek üzere Trabzon'da bulunan Galip Paşa'yı tanımayacağını söyledi. Durumun Hariciye Vekâletine bildirilmesinden iki gün sonra, Galip Paşa'nın elçiliğinden vazgeçilerek Ankara'ya dönmesi gerektiği kendisine bildirildi.<sup>56</sup>

Konsoloslukla Trabzon'daki resmî kurumlar arasındaki tartışmalı münasebetlerden biri de Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşandı. 18 Ocak 1926 günü Trabzon Konsolosluğunun İstanbul Konsolosluğuna göndermek istediği şifreli telgraf postanece kabul edilmedi. Konsolos ertesi gün durumu Valiliğe bildirdi. Başmüdür Naim Bey 21 Ocak'ta Valiliğe verdiği cevapta, "Yabancı devlet konsoloslarının yalnız mensup oldukları elçilikle bağlı olduklar›› devletin Hariciye Vekâletleriyle şifreli telgraf teatisine mezun bulunmalar››ndan dolayı››, Trabzon Rus Konsolosluğunun İstanbul Rus Konsolosluğuna göndermek istediği söz konusu şifreli telgraf kabul edilmemiştir" deniliyordu. Yine de söz konusu şifre ihtiyaten kabul ve keşide ettirilmiş, ancak Genel Müdürlükten görüş istenmişti. Trabzon Valiliği, Genel Müdürlüğün de teyit ettiği bu açıklamayı 23 Ocak 1926'da Konsolosluğa bildirdi.<sup>57</sup>

Trabzon Belediyesi, 10 Ekim 1926'da Valiliğe gönderdiği yazıda, Trabzon-Rus Konsolosluğuyla İran Konsolosluğuna ait otomobillerin belediyeye kaydettirilmelerini istedi.<sup>58</sup>

Türk-Rus dostluğu, yıldönümü ve zafer kutlamaları ile bayram günlerinde gönderilen kutlama mesajlar›› ve ziyafet törenlerinde daha aç››k bir şekilde tezahür etmekteydi.

Trabzon Rus Konsolosu Trabon, 17 Eylül 1921'de, Sakarya Savaşında "Türk milletinin kazandığı şanlı büyük zaferden dolayı" Vali Hazım (Tepeyran) Bey'i kutladı. Hazım Bey de, Konsolosluğa cevabi bir yazıyla teşekkür etti. Trabon, Ramazan bayramı dolayısıyla 28 Mayıs 1922'de İstikbal gazetesine gönderdiği kutlama yazısında, "Anadolu halk››n›› ve kahraman ordusunu tebci ve takdis ile çok yak››n zamanda millî istiklal bayram››na da kavuşmasını samimiyetle temenni ettiği"ni dile getirdi.<sup>59</sup>

Erzurum'a gitmek üzere bir süre Trabzon'da misafir olan Türk

<sup>55</sup> Trabzon Vilayetinden Dâhiliye Vekâletine gönderilen 3 Mayıs 1921 tarihli yaz››, (MEÇA)

<sup>56</sup> Sami Sabit Karaman, *İstiklâl Mücadelesi ve Enver Paşa (Trabzon ve Kars Hatıraları. 1921-1922)*, İzmit 1949, s.80-81

<sup>57</sup> (MEÇA)

<sup>58</sup> (MEÇA)

<sup>59</sup> *İstikbal*, 21 Eylül 1921, 409; 1 Haziran 1922,623

Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen kadın kahramanlarından teğmen Fatma Seher Hanım, 15 Temmuz 1922'de Rus Konsolosluğunda kabul edildi. Bu ziyarette Trabon, Fatma Hanım'a bir altın kol saati hediye ederek bir kart ile kendisine saygılarını bildirdi. Fatma Hanımın ertesi gün Konsolosa gönderdiği teşekkür yazısında yayınlandı.<sup>60</sup>

Rus İnkılâbının yıldönümlerinde Vilayetle Konsolosluk arasında karşılıklı kutlama yazıları gönderilmekteydi. Ekim 1922'de Rus İnkılâbının beşinci yıldönümü nedeniyle, "Rus konsolatosunda tebrikat icra edilmişti".<sup>61</sup> 1923 Martında, Trabon'un "Çar Hükümetinin yıkılışının yıldönümü" nedeniyle Konsoloshane'de verdiği ziyafete Vali Vekili ve Tümen Komutanının yanı sıra, Belediye, Müdafaa-i Hukuk ve Ticaret Odası başkanlarıyla kalabalık bir davetli grubu katıldı.<sup>62</sup>

Rus İnkılâbının yedinci yıldönümü dolayısıyla 8 Kasım 1924 günü Konsolosluk binasında özel bir tören yapıldı. Binanın ön cephesi defne dallarıyla ve bayraklarla süslenmişti. Konsolos vekili Franken ile Vali, tüccar ve diğer ileri gelenlerin katıldığı törende Enternasyonal marşı çalındı.<sup>63</sup>

Kırım'da meydana gelen kıtlıktan etkilenenlere yardım için, Rus Konsolosluğunun öncülüğünde Şubat 1922'de konser düzenlendi. Trabzon Rus Konsolosluğu tarafından davet edilen Rusya'nın tanınmış müzisyen ve baletlerinden oluşan orkestra heyeti, kadın ve erkeklere ayrı ayrı ikişer konser verecekti. Konsoloslukta 4 Şubat akşamı çay ziyafetinin ardından ilk konser verildi. Konser sonunda, orkestra heyeti tarafından çalınan Enternasyonal Marşı ve Trabzon'da musiki muallimi Cemil Efendinin bestelediği İstiklâl Marşı ayakta dinlendi. Konsolosluk halkın konserlere gösterdiği ilgiyi takdirle karşıladı.<sup>64</sup>

Rus Konsolosluğu, her iki ülke arasında ticari münasebetlerin geliştirilmesi için Trabzon'da açılan Rusya Halk Komiserliği Dış Ticaret Şubesi'nin çalışmalarını destekliyordu. Trabon tarafından 21 Nisan 1922 Cuma günü Konsoloshanede düzenlenen ve Türk-Rus iktisadi ilişkilerinin konuşulduğu çay ziyafetine Trabzon'un tanınmış ulema ve tüccarlarından bazıları da katılmışlardı.<sup>65</sup> Trabon, Büyük Taarruz'un sürdüğü günlerde Trabzon'da bulunan Kazım Karabekir şerefine de bir ziyafet düzenledi. 2 Eylül 1922 tarihinde Konsolosluk binasında gerçekleştirilen ziyafete o sırada Yahya Kâhya'nın öldürülmesi olayını araştırmak üzere Trabzon'da bulunan

<sup>60</sup> *İstikbal*, 17 Temmuz 1922, 662

<sup>61</sup> *İstikbal*, 6 Kasım 1922, 755; 8 Kasım 1922, 757; 12 Kasım 1922, 760

<sup>62</sup> *İstikbal*, 14 Mart 1923, 865

<sup>63</sup> *İstikbal*, 9 Kasım 1924, 1330

<sup>64</sup> *İstikbal*, 3 Şubat 1922, 525; 5 Şubat 1922, 526; 10 Nisan 1922, 581

<sup>65</sup> *İstikbal*, 23 Nisan 1922, 592. Rusya Halk Komiserliği Dış Ticaret Trabzon Şubesi Müdürü Aramof, Ağustos 1921'den itibaren hububat, un, kelle ve toz şeker ithalinin yasaklandığını bildirdi. Bkz., *İstikbal*, 5 Ağustos 1922, 679

Tahkik Heyeti üyelerinin yanı sıra Vali, Kumandan, Kızılay Başkanı, Osmanlı Bankası Müdürü, Rus Dış Ticaret Trabzon Şubesi Müdürü ve daha birçok kişi katılmıştı. Trabzon, Kazım Karabekir Paşa'yı aralarında görmekten şeref duyduklarını söyleyerek Türk zaferini kutlamış ve bunun Sovyet Hükümeti adına Türk ordusuna bildirilmesini rica etmişti. Konuşmanın sonunda Türk-Sovyet dostluğu ve orduları coşkusuyla alkışlandı.<sup>66</sup>

Türk Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara'ya giden Sovyet elçi ve resmi görevlileri Trabzon üzerinden gidip-gelmişlerdir.

Türkiye'de Sovyet Büyükelçiliğine atanan Aralof, 1922 yılının ilk günlerinde Ankara'ya giderken heyetiyle birlikte Trabzon'a uğradı. Otuz kişiden oluşan elçilik heyeti K. İ. Pırjebelski, Y. D. Kapşukova, K. K. Zvonaryev, A. N. Liyakov, A. G. Katelnikov, F. İ. Valiyev, N. İ. Uspenskaya, Y.K. Dimitriyevskaya ve diğer görevlilerden oluşuyordu. Onları Trabzon'a getiren Feliks Cercinski adlı Rus ticaret gemisinde Türkiye Başın Bürosu Müdürü Ağaoğlu Ahmet Bey (Agayev)<sup>67</sup> ile Rusya'da ilmi incelemelerde bulunan TBMM Burdur mebusu Soysallıoğlu İsmail Subhi Bey de bulunuyordu.

Heyet, Trabzon'da büyük bir samimiyetle karşılandı. Vali Hazım (Ebubekir Hazım Tepeyran) Bey ve Komutan bizzat vapura kadar gittiler. İskelede askeri müzaka ve bando ile karşılanan Aralof, "Avrupa emperyalistlerinin zulüm ve tahakkümüne karşı birlikte savaşmakta olan iki dost ve müttefik milletin kahramanlarından bahsederek kahraman Türk ordusunu selamlamış ve şiddetle alkışlatmıştır. Daha sonra arabalara binilmiş ve halkın şiddetli alkışları arasında Aralof ayağa kalkarak "Yaşasın Türkiye" diye bağırmişti.

Valinin ilk gün evinde verdiği çay ziyafetine Aralof, ertesi günün akşamı Feliks Cercinski gemisinde düzenlediği yemekle karşılık verdi. Aralof, buradaki konuşmasında da Türk-Rus dostluğunun öneminden, Türk milletinin emperyalizme karşı yaptığı mücadeleden ve Türk ordusunun kahramanlıklarından bahsetmiştir. Türk-Rus birlik ve dostluğunun önemine değinirken, "Bu vapur pek çok çimento getirmiş bulunuyor. Bunu gelecekteki münasebetimizin güçlendirilmesi adına hayırlı bir teşebbüs olarak görüyorum. Nasıl ki bu çimento binanın temellerini çok kuvvetli bir şekilde oluşturur. Biz dostluk bağlarımızı bununla bu şekilde kuvvetlendireceğiz" demiştir. Yemekte Profesör A.N. Liyakov ile eskiden Trabzon konsolosluğunda bulunmuş olan A.N.Golub da birer konuşma yaptılar.

Trabzon'daki ilgiden memnun olan Aralof, Valiye bir gümüş çay takımı, Rize belediyesine bir gümüş yemişlik, Üçüncü Tümen Komutanına

<sup>66</sup> *İstikbal*, 3 Eylül 1922, 701

<sup>67</sup> Aralof, *a.g.e.*, s.37

da bir Kafkas hançeri hediye etti.<sup>68</sup> Aralov anılarında bu ziyaretten şöyle bahsetmektedir:

“Trabzon’da, vali tarafından törenle kabul edildik. Devlet ve şehir temsilcilerinin hazır bulunduğu öğle yemeğinde nutuklar söylendi ve karşılıklı olarak halklarımızın şerefine kadehler kaldırıldı. Dış görünüşünü çok iyi hatırladığım valinin adını unutmuş bulunuyorum. Pek de genç olmayan, davranışlarında çok nazik vali, Sovyetler Birliğinden candan ve minnet dolu duygularla söz etti.”<sup>69</sup>

Trabzon Konsolosu Trabzon ve Başkatib Levtiban 15 Temmuz 1922 tarihli bir yazıyla, Ankara’da Sovyet elçiliği ikinci sekreteri A. G. Katelnikov’u getirecek olan denizaltının Sivastopol’dan hareket ederek Trabzon, Samsun, İnebolu limanlarına uğrayacağını bildirdi. Bunun üzerine Trabzon Valiliği, Dâhiliye Vekâleti ile Sahil ve Bahriye Kumandanlıklarıyla Polis Müdürlüğünü bu konuda bilgilendirdi.<sup>70</sup>

---

<sup>68</sup> *İstikbal*, 9 Ocak 1922, 503; 10 Ocak 1922, 508

<sup>69</sup> Aralov, a.g.e., s. 36-38

<sup>70</sup> (MEÇA)